

УДК 351.852:[930.25+02+069

DOI: <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2023-19-60-80>

**MOVABLE MONUMENTS OF HISTORY AND CULTURE
IN THE STATE REGISTER OF NATIONAL CULTURAL
HERITAGE: A COMPARATIVE ANALYSIS**

**РУХОМІ ПАМ'ЯТКИ ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ В
ДЕРЖАВНОМУ РЕЄСТРІ НАЦІОНАЛЬНОГО
КУЛЬТУРНОГО НАДБАННЯ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ
АНАЛІЗ**

Віта Бойко,

*кандидатка історичних
наук, заступниця директора з
наукової роботи,
E-mail: vitaminzik5@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5725-9641>
Український науково-
дослідний інститут архівної
справи та документознавства*

Vita Boiko,

*Ph.D. in Historical
Sciences, Deputy Director,
E-mail:
vitaminzik5@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5725-9641>
Ukrainian Research Institute of
Archival Affairs and Records
Management*

Сергій Кулешов,

*доктор історичних наук,
професор, завідувач відділу
документознавства,
E-mail: posena@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1950-9651>
Український науково-
дослідний інститут архівної
справи та документознавства*

Serhii Kuleshov,

*Doctor of Historical Sciences,
Professor, Head of the
Department of Records
Management,
E-mail: posena@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1950-9651>
Ukrainian Research Institute of
Archival Affairs and Records
Management*

ABSTRACT

The article, a comparative analysis of the sections of the State Register of National Cultural Heritage containing movable historical and cultural monuments is carried out, and the problems of their formation are identified. The comparative analysis proved the best state in terms of entering and displaying unique documents in the National Archive Fund of Ukraine, including their description and presentation of digitized copies. There are certain problems of this work, in particular, related to the clarification of the concept of «unique document of the National Archive Fund» from the point of view of legal certainty, the introduction of unique sets of documents (cases, funds, collections) to the State Register of National Cultural Heritage, the need to remove from the composition of unique documents of the NAF representatives of the Russian culture. Another example of moving monuments of history and culture, which contains the State Register of National Cultural Heritage, are the unique objects of the Museum Fund of Ukraine. Most of the descriptions of the unique objects of the Museum Fund of Ukraine are not very informative. Movable monuments such as coins and hanging seals are not represented at all. The list of objects available in this part is only a small part of the unique objects of national museums. It is desirable to present to the State Register of National Cultural Heritage unique items stored in the Odesa Archaeological Museum of the National Academy of Sciences of Ukraine, the Bohdan and Varvara Khanenki Art Museum, the National Art Museum of Ukraine, and the private Sheremetev's Museum. Examples of items that could be included in the State Register of National Cultural Heritage are given. Despite the considerable work of the major libraries of Ukraine, in particular the National Library of Ukraine named after V. Vernadskyi, in preparing materials for the inclusion of particularly valuable and rare book monuments in the State Register of National Cultural Heritage, this section is missing. In our opinion, the main obstacle to creating a register of book monuments is the excessive number of objects to be included in the State Register of National Cultural

Heritage. The authors of the article propose to determine the phasing in time of the formation of this section of the State Register of National Cultural Heritage and to significantly limit the number of included objects and grant them the status of «unique book monument».

Keywords: *State Register of National Cultural Heritage, unique documents of the National Archive Fund, unique objects of the Museum Fund of Ukraine, State Register of Book Monuments, archives, libraries, museums.*

Постановка проблеми. Архіви, бібліотеки і музеї України є хранителями її культурної та історичної пам'яті. Державний реєстр національного культурного надбання (далі – ДРНКН), нормативно створений у 1992 р., мав облікувати об'єкти матеріальної та духовної культури виняткової історичної, художньої, наукової чи іншої культурної цінності, що мають важливе значення для формування національної самосвідомості Українського народу і визначають його вклад у всесвітню культурну спадщину. Саме архіви, бібліотеки і музеї України зберігають такі рухомі пам'ятки та мають презентувати їх у ДРНКН. Який наразі стан цієї діяльності та з якими проблемами стикаються зазначені установи є питаннями, що розглядаються у цій статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основним напрямом законопроектної роботи щодо удосконалення охорони культурної спадщини в Україні присвятив свою публікацію І. Міщак. Сутність унікальних документів Національного архівного фонду (далі – НАФ) та внесення їх до ДРНКН розглядали у статтях С. Кулешов, Л. Кисельова, Л. Попова, А. Хромов. Щодо питань відбору книжкових пам'яток до ДРНКН писали Г. Ковальчук, О. Греськів, В. Вергунов, Ю. Горбань.

Мета статті. Здійснити порівняльний аналіз різних розділів, що містять рухомі пам'ятки в ДРНКН, та виявити проблеми їх формування.

Виклад основного матеріалу. Таким рухомим унікальним пам'яткам як унікальні документи НАФ та внесення їх до ДРНКН присвячено незначну кількість праць. Нами зафіксовано три публікації. Перша – це стаття С. Кулешова «До проблеми віднесення документів Національного архівного фонду України до унікальних» (Кулешов, 2008), у якій зроблено невеликі огляди виокремлення категорій архівних документів за ціннісними ознаками в радянському архівознавстві та визначення категорій архівних документів НАФ й історичних пам'яток за ціннісними ознаками в незалежній Україні; розглянуто грошове оцінювання архівних документів та інших пам'яток культури як метод визначення їх цінності; стисло охарактеризовано процеси організації віднесення документів НАФ до унікальних. Друга стаття – Л. Кисельової «До проблеми формування Державного реєстру унікальних документів Національного архівного фонду» (Кисельова, 2011), в якій розглянуто проблемні питання віднесення документів НАФ до унікальних, що поставали перед Центральною експертно-перевірною комісією Державного комітету архівів України (нині – Державна архівна служба України), відповідно до затвердженої 2008 р. Методики віднесення документів Національного архівного фонду до унікальних (далі – Методика) (Методика віднесення документів Національного архівного фонду до унікальних, 2008); проаналізовано приклади відхилення пропозицій державних архівів щодо внесення окремих документів до ДРНКН; виокремлено недоліки у складенні державними архівами анотованих переліків унікальних документів НАФ; надано найпомітніші зразки характеристик унікальних документів НАФ. Третя стаття за авторством Л. Попова та А. Хромов «Проблема правової визначеності унікальних документів Національного архівного фонду» (Попова & Хромов, 2021) хоча і написана з позицій правознавства, але порушує низку питань, що стосуються архівознавчих проблем віднесення документів НАФ до

унікальних та визначення поняття «унікальний документ Національного архівного фонду».

Зупинемось на стислому аналізі цієї статті, оскільки пропозиції, висловлені в ній, кардинально змінюють усталені норми сучасної архівної справи в Україні. Зокрема, автори пишуть, що відповідно до нормативно-правового акта, який регламентує визначення унікального документа НАФ і внесення його до ДРНКН, можуть бути віднесені лише окремі документи НАФ, а це фактично унеможлиблює одноразове віднесення до унікальних цілої архівної справи чи групи одиниць зберігання, які логічно є пов'язаними та в комплексі формують критерії своєї унікальності (Попова & Хромов, 2021: 9). З цією позицією потрібно погодитись. Офіційною відмовою щодо віднесення до унікальних комплексів документів (за аналізом анованих переліків унікальних документів НАФ) було те, що державні архіви відносять до унікальних документи НАФ, які, переважно, є особливо цінними (Кисельова, 2011: 93). Це зумовило прийняття рішення про перегляд критеріїв віднесення документів до унікальних, відмови щодо віднесення до унікальних цілих справ, фондів або колекцій та внесення відповідних змін до Методики (Зміни до Методики віднесення документів Національного архівного фонду до унікальних, 2008). Але насправді була більш вагома і напрочуд банальна причина – недостатність коштів у державних архівах. Річ у тім, що графа 14 «Відомості про страхування» анованого переліку унікальних документів НАФ засвідчує необхідність страхування унікального документа, на що потрібні кошти, а страхування сукупностей (справ, фондів, колекцій) – чималі.

Це і зумовило внесення до Методики змін, однією з яких було вилучення норм віднесення сукупностей документів НАФ (справ, фондів, колекцій) до унікальних. Реальна причина відмови (недостатність коштів) щодо віднесення до унікальних сукупностей документів не може бути перепорою до наукового визначення унікальності об'єктів. До того ж, наявними є

постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України, в яких затверджено переліки наукових об'єктів, що становлять національне надбання, та до яких, зокрема, внесено архів рукописних фондів Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України, архівні наукові фонди рукописів і фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнографії імені М. Т. Рильського НАН України (Про віднесення наукових об'єктів до таких, що становлять національне надбання, 2004). Крім того, після формування у державних архівах колекцій документів ініціативного документування фактів російсько-української війни однозначно буде виявлення серед них унікальних сукупностей документів. Постає також питання віднесення до унікальних окремих актових книг XVI–XVII ст. (обліковують як справи), що є фактично сукупностями документів.

Інший аспект, якого торкнулися автори статті і який, на їх думку, може сприяти правовому вирішенню питання щодо віднесення комплексів документів НАФ до унікальних, є поняттєвий. Вони вважають, що «вирішення проблеми правової визначеності поняття «унікальний документ Національного архівного фонду» може стати впровадження нової дефініції, яка б увібрала в себе історичні передумови розвитку архівної справи та сучасні підходи доступу до інформаційних ресурсів. Ним може стати поняття «унікальна пам'ятка Національних архівних інформаційних ресурсів», як така, що найбільш чітко, але в той же час широко окреслює специфіку зазначеної категорії архівного надбання» (Попова & Хромов, 2021:9). Автори надають таке визначення унікальної пам'ятки Національних архівних інформаційних ресурсів: «єдиний у своєму роді особливо цінний інформаційний ресурс, документ, артефакт у складі Національних архівних інформаційних ресурсів, що відіграє особливо важливе значення у формуванні національної самосвідомості Українського народу та визначає його внесок у всесвітню культурну спадщину» (Попова & Хромов, 2021: 9). По-перше,

у назві поняття недоцільно вживати словосполучення «пам'ятка», оскільки, як переконливо ще у 1999 р. написав відомий український архівознавець К. Новохатський: «... документи НАФ є пам'яткою культури, а термін «документальна пам'ятка» слід вивести з архівної терміносистеми ...» (Новохатський, 1999: 33). По-друге, навряд чи унікальний документ можна визначати через особливо цінний, це різні категорії. Особливо цінний документ, виходячи з історії термінологічних досліджень попередньої доби розвитку архівознавства, за своїми ціннісними ознаками є категорією документів менш цінною, ніж унікальний документ. Хоча, безперечно, оскільки наразі в українському законодавстві та нормативній базі особливо цінний архівний документ не визначено, то це питання потребує вирішення. По-третє, саме поняття «Національний архівний інформаційний ресурс» має бути більш ґрунтовно досліджено і окреслено (Климова, 2021) враховуючи, що ці ж автори складовими Національних архівних інформаційних ресурсів вважають архівні фонди, зібрання, колекції, інші систематизовані масиви (комплекси) документів, а також окремі документи, на паперових і аналогових носіях інформації; науково-технічну, науководослідну та проектно-конструкторську документацію; електронні документи, масиви електронних документів, метадані; інформаційні продукти засобів масової інформації, відеограми та фонограми; бази та банки даних і знань, дані; реєстри, кадастри, класифікатори, інформаційні системи та програмні продукти, що забезпечують їх функціонування; інформацію у матеріальній формі та віртуальному просторі, соціальних мережах, телекомунікаційних системах; системні і прикладні програмні засоби з технічною документацією до них; вебсайти, вебсторінки, вебсервіси; інформаційні ресурси інших видів (Хромов & Левченко & Попова, 2021: 256). Тому зазначені термінологічні дослідження, де об'єктом є документація, не лише архівознавчі, а й документознавчі, хоча цьому протирічить у назві поняття «Національний архівний інформаційний ресурс» слово «архівний».

Із часу затвердження у 2008 р. Методики, останні зміни до неї були внесені в 2016 р., але вони стосувалися не ключових її позицій, а назви центрального органу виконавчої влади у сфері архівної справи і діловодства. Нині кількість унікальних документів НАФ, внесених до ДРНКН, становить 450 одиниць. З цього числа 298 (66 %) внесені за критерієм походження, тобто час створення документів до XVI ст. Причому значна частка цих документів належить Центральному державному історичному архіву, м. Львів (254 документа). Найдавніші – це три берестяні грамоти XII ст., окрім давності часу створення та унікального носія вони також є найдавнішими документами, що були у вжитку на території середньовічної України.

В умовах російсько-української війни постає питання доцільності внесення до ДРНКН представників російської культури і науки таких як М. Цветаєва, Л. Толстой, Ф. Шаляпін, М. Булгаков, Д. Менделєєв.

Перевагою частини ДРНКН з унікальними документами НАФ є його наочність. За посиланням можна прочитати стислий опис документа, зокрема, за яким критерієм його віднесено до унікального та побачити і скопіювати оцифровану копію документа.

Іншим прикладом рухомих пам'яток історії і культури, внесених до ДРНКН, є унікальні предмети Музейного фонду України згідно з Порядком занесення унікальних пам'яток Музейного фонду України до Державного реєстру національного культурного надбання (далі – Порядок) (Порядок занесення унікальних пам'яток Музейного фонду України до Державного реєстру національного культурного надбання, 2001). На час написання статті нами не було виявлено жодної проблемної публікації із цього питання. Незважаючи на те, що Порядок було прийнято ще в 2002 р., внесення цих предметів відбувалося лише упродовж 2020–2021 рр. Усього внесено 236 предмети. Третину їх (85) представляють скіфські пластини VII ст. до н.е. із зображенням оленя (47 пластин), гірського козла (29 пластин) і грифона

(9 пластин). Всі вони зберігаються у Національному музеї історії України. Описи предметів малоінформативні. Не зрозуміло з якого вони металу, в чому унікальність кожної з такої кількості пластин із подібним сюжетом та яка їх функційна приналежність. Зокрема, ці пластини були аплікативними прикрасами вбрання скіфів, входили до складу спорядження коня, окуттям зброї, знаходяться на очах (наочники) та на губах (нагубники) померлого скіфа тощо. Більш інформативні внесені окремо скіфські пластини IV ст. до н.е. за №№ 72, 73, 74. Як зазначено в описанні предметів перша – це прикраса головного убору із зображенням культових сцен (хоча можна було б написати, наприклад, золота пластинка зі сценою «офірування» барана), друга – пластинка з окуття горита (футляр для лука і стріл), третя – ажурна пластинка-прикраса голови коня. Не позначено метал та інших предметів – чаш, сережок, браслетів, гривень, інших прикрас, що належали до культури бронзової доби (тут за аналогією виготовлені мабуть із бронзи), кіммерійських, скіфських, сарматських племен, київської культури (мабуть бронзові) тощо. Винятками є всесвітньо відома пектораль – золота нагрудна скіфська прикраса, зроблена майстрами Північного Причорномор'я, та срібні візантійські глеки (датовані 400 роками н.е.) з сюжетними фризами (хоча сюжети не описані).

Значну частину предметів представляють ікони (44), найдавнішою з яких є ікона XIV ст. Галицько-Волинського князівства. Крім ікон також є інші предмети християнського культу – фелони, накладка на фелон, панагія, потіри, дарохранительниця, плащаниця тощо. Є два предмети позначені як «воздух», тобто антими́нс, – особливий лляний чи шовковий плат із відпечатаним на ньому зображенням покладеного до гробу Спасителя із зашитою частинкою мощів святих на престолі, у православних церквах, без якого не можна служити літургії. Дивно, що в ДРНКН не представлена ікона із зображеннями Святих Сергія та Вакха VI ст. н.е., що

зберігається у Музеї мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків, оскільки ікон раннього візантійського періоду після іконоборства у Візантії залишилося дуже мало – у світі їх 12. У ДРНКН усього шість картин, хоча можна було б представити унікальні картини з того ж Музею мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків та Національного художнього музею України. У Національному історичному музеї України зберігається унікальна сокира X–XI ст. з інкрустованим сріблом зображенням тризуба і вона, безперечно, має бути зафіксована в ДРНКН.

На нашу думку, представлений у цій частині ДРНКН перелік предметів є лише незначною часткою унікальних предметів вітчизняних музеїв. Зовсім не представлено такі рухомі пам'ятки як привисні печатки чи монети, зокрема, так звані два «златники» Володимира Великого (кінець X ст.), що зберігаються у Музеї історичних коштовностей України та Одеському археологічному музеї НАН України.

Констатуємо, що серед унікальних предметів Музейного фонду України, представлених у ДРНКН, відсутні їх унікальні сукупності. Хоча норма їх унесення є у нормативно-правовому акті (наприклад, скарби як єдиний комплекс).

Наявна проблема несанкціонованого обігу стародавніх унікальних предметів в Україні. Йдеться про предмети так званої «чорної археології», виставлені для визначення на аукціоні «Віоліті». Зрозуміло, що їх переважна кількість була знайдена під час аматорського металодетекторного пошуку. Безперечно, що такі пошукові роботи потребують або тотальної заборони, або певного дозвільного правового регулювання. На нашу думку, доцільно врахувати позитивний досвід співпраці між пошуковцями та археологами, що має місце в Англії, Данії, Німеччині, інших країнах. Зважити також треба на те, що фінансування археологічних робіт в Україні фактично зведено до мінімуму. Іноді на визначення та обговорення виставляють унікальні предмети світового значення. Як приклад наведемо знайдений на Волині комплекс сакральних предметів антського

жерця V–VI ст. н.е. І це не єдиний випадок. Були відомості про знайдені золоті прикраси гунського періоду, срібні коштовності часів Київської Русі, про долю яких нам нічого не відомо. Можливо їх продали за кордон, не виключно, що навіть у росію. Коли буде вирішено питання правового регулювання аматорського металодетекторного пошуку, потрібно прийняти рішення щодо пріоритетного придбання музеями унікальних предметів світового рівня. Така практика (щодо усіх значних пам'яток мистецтва та старовини) існувала в Україні ще в 1921 р. (Про купівлю для державних музеїв у приватних осіб музейних цінностей, 1970). Наприклад, у Норвегії на деякі предмети, зокрема, окремі ранні середньовічні норвезькі монети, існує заборона продажу їх за кордон і взагалі коли норвезькі монети цього періоду продають на аукціоні закордонному покупцеві, продавець має отримати дозвіл (ліцензію на експорт) департаменту культури Норвезького музею історії культури в Осло.

Треба також сказати про приватне музейництво, зокрема про відомий Музей Шереметьєвих (далі – Музей), що зберігає фонд українських печаток 1000 літньої їхньої історії (Музей Шереметьєвих. URL: <https://antikvar.ua/magiya-pechatky/> (дата звернення: 25.05.2023). Найвагомішою частиною цієї сфрагістичної колекції є унікальне зібрання печаток періоду Української державності 1917–1921 рр. При Музеї на громадських засадах функціонує Інститут спеціальних історичних дисциплін – об'єднання фахівців, які здійснюють наукові дослідження колекцій Музею, вивчають печатки доби Київської Русі, часів Великого князівства Литовського та Речі Посполитої, періоду Козацької державності, часів Української революції 1917–1919 рр. Музей опублікував два каталоги – «1000 років української печатки» та «Українське коло», регулярно організовує міжнародні сфрагістичні конференції та видає за їх матеріалами наукові збірки. Його експонати періодично демонструються у різних закладах, зокрема Національному художньому музеї України на виставці «Знак

Соборності». У Музеї Шереметьєвих зберігаються дві унікальні привисні печатки київського князя Святослава Хороброго (945–972 рр.) і вони разом з унікальною колекцією печаток періоду Української державності 1917–1921 рр. мають посісти гідне місце в ДРНКН. Держава має підтримати діяльність патріотичного Музею Шереметьєвих та приділити увагу створенню приватних музеїв, що зберігають і пропагують унікальні предмети української історії у протистоянні із загарбницькою історико-культурною політикою ворожої Московії.

Третьою частиною рухомих пам'яток історії та культури, що мають бути внесені до ДРНКН, є книжкові пам'ятки. Але, на жаль, на сьогодні цієї частини немає. Хоча ще у 2004 р. у своїй фундаментальній монографії (Ковальчук, 2004) відома українська книгознавчиня Г. Ковальчук проаналізувала проблеми створення Державного реєстру книжкових пам'яток України як складової частини ДРНКН, розвиток понять «рідкісна книга» і «цінна книга» та їх трансформацію у бібліотечній справі, різні аспекти роботи з цими пам'ятками в бібліотеках тощо. Безперечно, у великих бібліотеках постійно проводиться робота щодо виявлення та організації матеріалів у вигляді списків книжкових пам'яток відповідно до Порядку відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань до Державного реєстру національного культурного надбання (Порядок відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань до Державного реєстру національного культурного надбання, 2016). Однак, існує низка проблем щодо визначення об'єктів такого відбирання. Про них написала Г. Ковальчук у статті, яку б ми назвали програмною (Чи потрібен Україні Державний реєстр книжкових пам'яток?, 2012). Зупинимось на аналізі цієї статті, в якій окреслено межі унікальності книжкових пам'яток та визначена приблизна їх кількість за групами. Як наголошує авторка, все, що зберігається у державних фондах України, становить її національне надбання незалежно від країни створення. Йдеться, зокрема, про книги, написані й видані на

українських землях у XVI–XVIII ст. польською мовою або навіть у Польщі, але за змістом вони явно українські (Ковальчук, 2012: 4). (За аналогією унікальні золоті та срібні предмети, визначені як скіфські, оскільки були у вжитку у скіфському суспільстві, але були виготовлені майстрами античних грецьких міст Північного Причорномор'я). Г. Ковальчук наводить перелік основних груп книжкових пам'яток за Інструкцією про порядок відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань з бібліотечних фондів до Державного реєстру національного культурного надбання (Інструкція про порядок відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань з бібліотечних фондів до Державного реєстру національного культурного надбання, 2001 р.) (нормативно-правовий акт 2016 р. не змінює їх), що є дуже значним як за складом груп, так і за їх кількістю. Як відзначає авторка статті, в бібліотеках України є приблизно 700 000 особливо цінних книжок, що підлягають внесенню до ДРНКН і значну їх частину зберігає Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (НБУВ). Вона зазначає: «НБУВ виставляє окремим ресурсом на сторінці «Історико-культурні фонди» на власному порталі «Матеріали до Державного реєстру національного культурного надбання» (Ковальчук, 2012: 8). Нині на сайті НБУВ (Матеріали до Державного реєстру національного культурного надбання. URL: http://irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_rkpu/cgiirbis_64.exe?C21COM=F&I21DBN=RKPU&P21DBN=RKPU&S21CNR=20&Z21ID= (дата звернення: 25.05.2023)) розміщено перелік колекцій рукописних книг, колекцій стародруків і рідкісних видань НБУВ, а також бібліотечних зібрань та історичних колекцій. Одних тільки інкунабул назв видань – 488 (525 примірників видань, із них 35 – фрагменти видань), загальна кількість палеотипів НБУВ становить більше 2500 примірників, а бібліотечних зібрань та історичних колекцій – 19. Бібліотеки планують унесення до ДРНКН сукупностей книжок (бібліотечних зібрань та історичних колекцій) на відміну від архівів і музеїв (хоча в нормативно-правовому акті для музеїв ця норма наявна).

Головною перепоною для створення реєстру книжкових пам'яток, на нашу думку, є надмірна кількість об'єктів для внесення до ДРНКР. Раціонально, по-перше, визначити етапність унесення пам'яток до ДРНКН, наприклад, для видань обмежитись інкунабулами та палеотипами, а для рукописних книг – до 1500 р. (за західно-європейською історіографією – кінцем середніх віків). Ми не вправі надавати рекомендації бібліотекознавцям та бібліографознавцям, однак, на нашу думку, на початкових етапах потрібно дещо звужити склад категорій – цінні і рідкісні пам'ятки мають надто широке представництво, сформулювати критерії та ознаки для категорії «унікальна книжкова пам'ятка». Особливо це стосується об'єктів XVIII–XX ст.

Висновки. Порівняльний аналіз унесення до ДРНКН рухомих пам'яток історії та культури засвідчив найкращий стан щодо внесення до ДРНКН і презентації у ньому унікальних документів НАФ, зокрема з їх описування та представлення оцифрованих копій. Хоча, безперечно, існують певні проблеми цієї роботи, зокрема, пов'язані з уточненням поняття «унікальний документ Національного архівного фонду» з позицій правової визначеності, внесення до ДРНКН унікальних сукупностей документів (справ, фондів, колекцій), необхідністю вилучення зі складу унікальних документів НАФ представників російської культури. Наявний перелік унікальних предметів Музейного фонду України у своїх описах є малоінформативним, а його склад свідчить про відсутність у ньому низки унікальних предметів, що зберігають як державні, так і приватні музеї. Незважаючи на значну роботу великих бібліотек України, зокрема НБУВ, щодо підготовки матеріалів для внесення особливо цінних та рідкісних книжкових пам'яток до ДРНКН, цей розділ у ньому відсутній. Автори статті пропонують визначити етапність у часі щодо формування цього розділу ДРНКН та суттєво обмежити кількість об'єктів внесення за рахунок надання їм статусу «унікальна книжкова пам'ятка».

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Вергунов В. Проблеми збереження фондів наукових бібліотек // Бібліотечний вісник. 2007. № 1. С. 25–31.
2. Горбань Ю. І. Зберігання книжкових пам'яток як культурних цінностей в національних бібліотеках України: дис... канд. культурології: 26.00.01. Київ, 2013. 200 с.
3. Греськів О. Книжкові пам'ятки в ретроспективному фонді бібліотеки як об'єкти Державного реєстру національного культурного надбання: нормативно-правові та організаційно-методичні засади // Записки Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В Стефаника. 2017. Вип. 9 (25). С. 342–360.
4. Інструкція про порядок відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань з бібліотечних фондів до Державного реєстру національного культурного надбання : затв. наказом Мін-ва культури і мистецтв України від 20 листоп. 2001 р. № 708. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1027-01#Text> (втратила чинність).
5. Кисельова Л. А. До проблеми формування Державного реєстру унікальних документів Національного архівного фонду // Архіви України. 2011. № 1. С. 90–98.
6. Климова К. І. Національні архівні інформаційні ресурси: закріплення поняття в архівному законодавстві // Інформація та соціум : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 04 черв. 2021 р.). Вінниця : Донец. нац. ун-т ім. Василя Стуса, 2021. С. 28–30.
7. Ковальчук Г. І. Книжкові пам'ятки (рідкісні та цінні книжки) в бібліотечних фондах. Київ: НБУВ, 2004. 644 с.
8. Ковальчук Г. Чи потрібен Україні Державний реєстр книжкових пам'яток? // Бібліотечний вісник. 2012. № 6. С. 3–10.
9. Кулешов С. До проблеми віднесення документів Національного архівного фонду України до унікальних // Студії з архівної справи та документознавства. 2008. Т. 16. С. 15–29.
10. Методика віднесення документів Національного архівного фонду до унікальних : затв. наказом Держ. комітету

архівів України від 19 лют. 2008 р. № 34. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0202-08#Text> (втратила чинність).

11. Методика віднесення документів Національного архівного фонду до унікальних : затв. наказом М-ва юстиції України від 16 серп. 2016 р. № 2505/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1148-16#Text>.

12. Мишак І. М. Основні напрямки законопроектної роботи щодо удосконалення охорони культурної спадщини в Україні // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2017. № 3. С. 12–18.

13. Новохатський К. Є. Документ Національного архівного фонду – документальна пам'ятка історії та культури: співвіднесення понять // Архіви України. 1999. № 1/6. С. 26–34.

14. Попова Л., Хромов А. Проблема правової визначеності унікальних документів Національного архівного фонду // Наше право. 2021. № 1. С. 5–12.

15. Порядок відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань до Державного реєстру національного культурного надбання : затв. наказом М-ва культури України від 14 черв. 2016 р. № 437. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0936-16#Text>.

16. Порядок занесення унікальних пам'яток Музейного фонду України до Державного реєстру національного культурного надбання : затв. наказом М-ва культури і мистецтв України від 25 жовт. 2001 р. № 653. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0144-02#Text>.

17. Про віднесення наукових об'єктів до таких, що становлять національне надбання : розпорядження Кабінету Міністрів України від 11 лют. 2004 р. № 73-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/73-2004-p#Text>.

18. Про затвердження Змін до Методики віднесення документів Національного архівного фонду до унікальних : наказ Держ. комітету архівів України від 25 листоп. 2008 р.

№ 237. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1203-08#Text> (втратили чинність).

19. Про купівлю для державних музеїв у приватних осіб музейних цінностей : Декрет РНК України від 11 берез. 1921 р. // Законодавство про пам'ятки історії та культури : зб. норматив. актів / під ред. Н. Якименка. Київ : Вид-во політ. літ. України, 1970. С. 399–40.

20. Хромов А., Левченко Л., Попова Л. Національні архівні інформаційні ресурси: правові засади реформування архівної справи // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. 2021. Т. 1, № 93. С. 249–263.

REFERENCES

1. Verhunov V. (2007) Problemy zberezhenia fondiv naukovykh bibliotek [Problems of preservation of scientific library collections]// Bibliotechnyi visnyk. 2007. № 1. S. 25–31 [in Ukrainian].

2. Horban Yu. I. (2013) Zberihannia knyzhkovykh pamiatok yak kulturnykh tsinnosti v natsionalnykh bibliotekakh Ukrainy [Preservation of book monuments as cultural values in national libraries of Ukraine]: dys... kand. kulturolohii: 26.00.01. Kyiv, 200 s. [in Ukrainian].

3. Hreskiv O. (2017) Knyzhkovi pamiatky v retrospektyvnomu fondi biblioteky yak obiekty Derzhavnoho reiestru natsionalnoho kulturnoho nadbannia: normatyvno-pravovi ta orhanizatsiino-metodychni zasady [Book monuments in the retrospective collection of the library as objects of the State Register of National Cultural Heritage: regulatory, legal, organizational and methodological principles] // Zapysky Lvivskoi natsionalnoi naukovoï biblioteky Ukrainy im. V. Stefanyka. Vyp. 9 (25). S. 342–360 [in Ukrainian].

4. Instruktsiia pro poriadok vidboru rukopysnykh knih, ridskykh i tsynnykh vydan z bibliotechnykh fondiv do Derzhavnoho reiestru natsionalnoho kulturnoho nadbannia

[Instruction on the procedure for selecting manuscripts, rare and valuable publications from library collections to the State Register of National Cultural Heritage]: zatv. nakazom Min-va kultury i mystetstv Ukrainy vid 20 lystop. 2001 r. № 708. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1027-01#Text> (vtratyla chynnist) [in Ukrainian].

5. Kyselova L. A. (2011) Do problemy formuvannia Derzhavnogo reiestru unikalnykh dokumentiv Natsionalnogo arkhivnogo fondu [To the problem of formation of the State Register of Unique Documents of the National Archival Fond] // *Arkhivy Ukrainy*. № 1. S. 90–98 [in Ukrainian].

6. Klymova K. I. (2021) Natsionalni arkhivni informatsiini resursy: zakriplennia poniattia v arkhivnomu zakonodavstvi [National archival information resources: consolidation of the concept in archival legislation] // *Informatsiia ta sotsium: materialy VI Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (m. Vinnytsia, 04 cherv. 2021 r.)*. Vinnytsia: Donets. nats. un-t im. Vasylia Stusa, S. 28–30 [in Ukrainian].

7. Kovalchuk H. I. (2004) Knyzhkovi pamiatky (ridkisni ta tsinni knyzhky) v bibliotechnykh fondakh [Book monuments (rare and valuable books) in library collections]. Kyiv: NBUV, 644 s. [in Ukrainian].

8. Kovalchuk H. (2012) Chy potriben Ukraini Derzhavnyi reiestr knyzhkovykh pamiatok? [Does Ukraine need the State Register of Book Monuments?] // *Bibliotechnyi visnyk*. № 6. S. 3–10 [in Ukrainian].

9. Kuleshov S. (2008) Do problemy vidnesennia dokumentiv Natsionalnogo arkhivnogo fondu Ukrainy do unikalnykh [The problem of classifying documents of the National Archival Fond of Ukraine as unique] // *Studii z arkhivnoi spravy ta dokumentoznavstva*. T. 16. S. 15–29 [in Ukrainian].

10. Metodyka vidnesennia dokumentiv Natsionalnogo arkhivnogo fondu do unikalnykh [Methodology of classification of documents of the National Archival Fond as unique]: zatv. nakazom Derzh. komitetu arkhiviv Ukrainy vid 19 liut. 2008 r. № 34. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0202-08#Text> (vtratyta chynnist) [in Ukrainian].

11. Metodyka vidnesennia dokumentiv Natsionalnoho arkhivnoho fondu do unikalnykh [Methodology of classification of documents of the National Archival Fond as unique]: zatv. nakazom M-va yustytzii Ukrainy vid 16 serp. 2016 r. № 2505/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1148-16#Text> [in Ukrainian].

12. Myshchak I. M. (2017) Osnovni napriamky zakonoproiektnoi roboty shchodo udoskonalennia okhorony kulturnoi spadshchyny v Ukraini [Main directions of legislative work on improvement of cultural heritage protection] // Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy. № 3. S. 12–18 [in Ukrainian].

13. Novokhatskyi K. Ye. (1999) Dokument Natsionalnoho arkhivnoho fondu – dokumentalna pamiatka istorii ta kultury: spivvidnesennia poniat [Document of the National Archival Fond – a documentary monument of history and culture: correlation of concepts] // Arkhivy Ukrainy. № 1/6. S. 26–34 [in Ukrainian].

14. Popova L., Khromov A. (2021) Problema pravovoi vyznachenosti unikalnykh dokumentiv Natsionalnoho arkhivnoho fondu [The problem of legal certainty of unique documents of the National Archival Fond] // Nashe pravo. № 1. S. 5–12 [in Ukrainian].

15. Poriadok vidboru rukopysnykh knyh, ridkisnykh i tsinnykh vydan do Derzhavnoho reiestru natsionalnoho kulturnoho nadbannia [Procedure for selection of manuscripts, rare and valuable editions to the State Register of National Cultural Heritage]: zatv. nakazom M-va kultury Ukrainy vid 14 cherv. 2016 r. № 437. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0936-16#Text> [in Ukrainian].

16. Poriadok zanesennia unikalnykh pamiatok Muzeinoho fondu Ukrainy do Derzhavnoho reiestru natsionalnoho kulturnoho nadbannia [Procedure for recording unique monuments of the Museum Fund of Ukraine in the State Register of National Cultural Heritage]: zatv. nakazom M-va kultury i mystetstv Ukrainy vid

25 zhovt. 2001 r. № 653. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0144-02#Text> [in Ukrainian].

17. Pro vidnesennia naukovykh ob'ektiv do takykh, shcho stanovliat natsionalne nadbannia [On the classification of scientific objects as constituting the national heritage]: rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 11 liut. 2004 r. № 73-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/73-2004-r#Text> [in Ukrainian].

18. Pro zatverdzhennia Zmin do Metodyky vidnesennia dokumentiv Natsionalnoho arkhivnoho fondu do unikalnykh [On approval of Amendments to the Methodology for classifying documents of the National Archival Fond as unique]: nakaz Derzh. komitetu arkhiviv Ukrainy vid 25 lystop. 2008 r. № 237. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1203-08#Text> (vtratylы chynnist) [in Ukrainian].

19. Pro kupivliu dlia derzhavnykh muzeiv u pryvatnykh osib muzeinykh tsinnosti (1970) [On the purchase of museum values from private individuals for state museums]: Dekret RNK Ukrainy vid 11 berez. 1921 r. // Zakonodavstvo pro pamiatky istorii ta kultury: zb. normatyv. Aktiv / pid red. N. Yakymenka. Kyiv: Vydvo polit. lit. Ukrainy, S. 399–40 [in Ukrainian].

20. Khromov A., Levchenko L., Popova L. (2021) Natsionalni arkhivni informatsiini resursy: pravovi zasady reformuvannia arkhivnoi spravy [National archival information resources: legal basis for reforming archival affairs] // Visnyk Luhanskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav imeni E. O. Didorenka. T. 1, № 93. S. 249–263 [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

У статті здійснено порівняльний аналіз розділів Державного реєстру національного культурного надбання, що містять рухомі пам'ятки історії і культури, та визначено проблеми їх формування. Порівняльний аналіз засвідчив найкращий стан щодо внесення до ДРНКН і відображення у ньому унікальних документів НАФ, зокрема їх описування та представлення оцифрованих копій. Існують певні проблеми цієї

роботи, зокрема, пов'язані з уточненням поняття «унікальний документ Національного архівного фонду» з точки зору правової визначеності, внесення унікальних сукупностей документів (справ, фондів, колекцій) до ДРНКН, необхідність вилучення зі складу унікальних документів НАФ представників російської культури. Іншим прикладом рухомих пам'яток історії та культури, що містить ДРНКН, є унікальні предмети Музейного фонду України. Більшість описів унікальних предметів Музейного фонду України малоінформативні. Рухомі пам'ятки, такі як привисні печатки та монети, взагалі не представлено. Наявний у цій частині ДРНКН перелік об'єктів є лише незначною частиною унікальних предметів вітчизняних музеїв. Бажано представити в ДРНКН унікальні предмети, що зберігаються в Одеському археологічному музеї НАН України, Художньому музеї імені Богдана та Варвари Ханенків, Національному художньому музеї України, приватному Музеї Шереметьєвих. Наведено приклади предметів, які б могли бути внесені до ДРНКН. Незважаючи на значну роботу великих бібліотек України, зокрема НБУВ, щодо підготовки матеріалів для внесення особливо цінних та рідкісних книжкових пам'яток до ДРНКН, цей розділ відсутній. Основною перешкодою для створення реєстру книжкових пам'яток, на нашу думку, є надмірна кількість об'єктів, що підлягають унесенню до ДРНКН. Автори статті пропонують визначити поетапність у часі формування цього розділу ДРНКН та суттєво обмежити кількість унесених об'єктів із наданням їм статусу «унікальної книжкової пам'ятки».

Ключові слова. Державний реєстр національного культурного надбання, унікальні документи Національного архівного фонду, унікальні предмети Музейного фонду України, Державний реєстр книжкових пам'яток, архіви, бібліотеки, музеї.